

ANTTI RAUTAINEN

Venäläisten turistien kollektiivinen syyllisyys

Suomi kielsi Venäjän kansalaisten rajanylitykset turistiviisumeilla syyskuun lopussa. Tätä ennen sanktiot on kohdistettu yksittäisiin venäläisiin päättäjiin tai Venäjän talouteen, nyt niitä kohdistetaan ensimmäistä kertaa jokaiseen Venäjän kansalaiseen yksilönä, riippumatta siitä, ovatko he sodan kannattajia vai vastustajia. Jälkimmäisille on luvattu humanitaarisia viisumeita, mutta on epäselvää koska, niitä tullaan myöntämään, jos koskaan. Humanitaarisessa viisumissa on omat tekniset vaikeutensa, koska viisumin peruste ei saa joutua lähtömaan viranomaisten tietoon. Suomi ei ole koskaan myöntänyt humanitaarisia viisumeita, joten suurin osa Venäjältä tulleista turvapaikanhakijoista on saapunut turistiviisumeilla. Suomen vaatimuksesta Venäjä ei päästä Suomen raja-asemalle ketään ilman viisumia, joten tämä Putinin vastustajien pakoreitti on nyt toistaiseksi suljettu.

Turistiviisumikiellon kannattajat ovat argumentoineet, ettei turismi ole perusoikeus, eikä kielto ole

rangaistus. Mutta vaikka turistiviisumikielto ei ole suuri kiusa, sen nimenomainen tarkoitus on kiellon kokeminen rangaistuksena. Kukaan ei kannattaisi kieltoa, mikäli se ei vahingoittaisi ketään lainkaan. Tarkoitus ei ole vain ”tuoda sotaa venäläisten arkeen”, koska sota arjessa voi olla myös inspiroivaa uhrautumista yhteisen asian edestä. Tarkoitus on laittaa venäläiset maksamaan sodasta.

Elämä Suomessa olisi mielivaltaista, jos kaikki mikä ei kuulu muutamaa perusoikeuteen voitaisiin riistää. Tällöin ei ehkä voisi matkustaa Suomesta mihinkään, tai saada työtäkään tekemällä toimeentulotukea enempää tuloja. Laaja tyytymättömyys Sipilän hallituksen aktiivimallia kohtaan osoitti, että suurin osa suomalaisista pitää saavutettuja etuja omaisuutenaan, johon kajoamisella pitää olla vankat perusteet. Tämä on sikäli loogista, että kaikki muukin omaisuus on pohjimmiltaan vain saavutettuja etuja ja sopimuksia. Saavutettujen etujen ja henkilökohtaisen omaisuuden välillä ei ole mitään selkeää rajanvetoa – molempiin puuttuminen voidaan kokea rangaistukseksi yhtä lailla. Sanktio ja rangaistus voivat olla eri asioita juridisesti, mutta yhteiskunnallisesti niillä tuskin on eroa.

Koska perusoikeudet on määritelty kansallisvaltioiden viitekehyksessä, ulkomaalaisilla ne ovat suppeat. Ulkomaalaiset ovatkin toiseutettuja, joihin voi kohdistaa kaikenlaisia politiikkatoimia ilman kummoisia juridisia tai moraalisia perusteita. Viisumikieltoa perusteltiin myös siksi, että ”tuntuu epäreilulta”, että ukrainalaiset joutuvat pakenemaan kotoaan, mutta venäläiset tulevat huvittellemaan. Siinä missä omiin kansalaisiin kohdistuu rationalistinen valistuksen yksilökeskeinen eksakti juridiikka, ulkomaalaisiin on sallittua kohdistaa antivalistuksen tunteellista ja kansallismielistä rakkautta tai vihaa.

Toisaalta kollektiiviselle moraalillekin on joskus paikansa. Tiukan yksilökeskeinen moraalinen epäonnistunut sekä filosofiassa että oikeustieteessä. Esimerkiksi rikollisjengit ovat jo vastareaktio yksilökeskeistä rikosoikeutta vastaan. Koska rangaistus kohdistuu vain yksittäiseen jengin jäseneseen, jengi jatkaa entiseen tapaan, vaikka yksilö joutuisi vankilaan. Jengiytyminen on luonnollinen kehitys niissä yhteiskunnissa, joiden rikoslaki on tehty Weberin ja Rawlsin yksilöön palautuvan vastuun ideaa kunnioittaen.

Filosofit ovatkin nykyään keskimäärin vakuuttuneita siitä, että jonkinlainen kollektiivisen vastuun käsite on tarpeen. Lainsäätäjät eivät ole jääneet odottelemaan filo-

”Mikä voisi olla vaihtoehto Venäjän nykyiselle valtion ja kansan työnjaolle, jossa kansalla ei ole mitään valtaa, eikä se koe itsellään olevan mitään vastuuta?”

sofien päätymistä konsensukseen, vaan he ovat säätäneet lakeja esimerkiksi mellakoita, terrorismia ja järjestäytyntä rikollisuutta vastaan.

Oikeustieteilijöiden ja moraalifilosofien enemmistölle on kuitenkin yhteistä, etteivät kummatkaan usko pelkästään johonkin kansaan kuulumisen olevan riittävä peruste syyllisyydelle ja rankaisemiselle. Vastuu edellyttää esimerkiksi järjestöön liittymistä vapaaehtoisesti, tai osallistumista sen päätöksentekoon. Mutta viisumikiellon kanssa ei tuhlattu aikaa tällaisten reunaehto- pohdintaan.

Venäjällä ei ole ollut demokraattisia vaaleja yli 20 vuoteen. Yli puolet väestöstä ei ollut äänioikeutettuja tai edes syntyneitä silloin, kun maassa oli millään lailla edustuksellinen demokratia. Toisaalta, mikäli yli puolet venäläisistä lähtisi nyt kaduille ja julistaisi yleislakon, todennäköisesti sota loppuisi ja Putin kaatuisi. Yksi viisumikiellon argumentti onkin venäläisten painostaminen aktivismiin, vaikka tällaisen onnistumisesta ei ole historiallisia ennakkotapauksia.

Venäläiselle mentaliteetille ajatus osallistumisen velvollisuudesta on hyvin vieras. Länsimaiden medioissa esitellään putinistien joukkotilaisuuksia todisteena venäläisten ajautumisesta sotahulluuteen, mutta todellisuudessa Venäjä on äärimmäisen epäpolitisoitunut ja atomisoitunut yhteiskunta. Suurin osa Putinia puolustavista mielenosoittajista tulee paikalle työnantajien käskystä, tai palkkiota vastaan. Edes Putinia tukevat eivät itse halua panna tikkua ristiin järjestelmän puolesta vaan pyrkivät pysyttelemään siitä mahdollisimman kaukana. Tässä suhteessa Putinin järjestelmä eroaa jyrkästi 30-luvun fasis- mista, joka onnistui aktivoimaan paljon suuremman osan väestöstä omaan projektiinsa.

Epäpoliittisuus on venäläistä kapinaa, mutta se on selvästi epäonnistunut. Mikä voisi olla vaihtoehto Venäjän nykyiselle valtion ja kansan työnjaolle, jossa kansalla ei ole mitään valtaa, eikä se koe itsellään olevan mitään

vastuuta? Suomalainen vaihtoehto olisi pohjoismainen korporatismi, jossa valtio huolehtii kaikesta tarpeellisesta ja tarpeettomasta ja kansalaisten rooli on valtion tukeminen. Toinen vaihtoehto olisi osallistuva demokratia, jossa kaikki ovat sekä tekemässä päätöksiä että ottamassa niistä vastuuta.

Ensimmäisen ongelma on, että siinä kansalaista voi suojella byrokralialta pelkästään byrokralia itse. Sokea luottamus järjestelmään tuskin toimisi Venäjällä, jonka lainsäädännössä on paperilla jopa enemmän punnuksia ja vastapunnuksia kuin Suomessa. Osallistuvassa demokratiassa ei tällaista ongelmaa ole, mutta se johtaa kollektiivisen syyllisyyden ongelman paluuseen entistäkin vihel- liämpänä. Mikäli päätökset todella heijastavat kansan tahtoa, niin kansa on päätöksistä myös vastuussa. Entä jos eräänä päivänä joku kansa antaa johtajilleen luvan sotari- koksiin demokraattisella kansanäänestyksellä? Saako tätä kansaa rankaista, ja jos saa, niin miten?

Ongelmallisuudestaan huolimatta turistiviisumikiel- lolla on Suomessa poliitikkojen ja kansalaisten laaja tuki. Turistiviisumikieltoa pidetään lievänä sanktiona, vaikka se voisi johtaa jonkun toisinajattelijan vangitsemiseen, mikäli kaikki maat noudattaisivat Suomen esimerkkiä. Nyt suurin osa entisen Neuvostoliiton maista ei ole rajoit- tanut turistiviisumeita tai edes vaadi viisumeita, ja venäläiset pakenevat esimerkiksi Georgiaan, Armeniaan ja Ka- zakstaniin. Sanktion moraalinen kyseenalaisuus kuitataan sen keveydellä, mutta entä jos venäläiset eivät turistivii- sumikiellosta huolimatta korjaa järjestelmäänsä? Mikä on seuraava kollektiivinen sanktio, ja kuinka pitkälle olemme valmiita menemään? Tätä kirjoittaessa Ukraina tulittaa länsimailla aseilla Donetskien kaupungin ja Venäjän Bel- gorodin siviili-infrastruktuuria, eikä länsimaista kuulu kieltoja eikä vastalauseita. Kollektiivisen vastuun kasvava hyväksyntä filosofiassa, lainsäädännössä ja kansainvälisessä politiikassa tuskin tarkoittaa sitä, että siviilikohteisiin kohdistuvat iskut vähenisivät jatkossa.